

Qualitative Study of Cyberspace Harms for Teenagers

Mahbobeh Mosivand¹, Maryam Solgi², Faezeh Saki³

Received: 2024-02-06, Accepted: 2024-03-30

Doi: 10.22034/RCC.2024.2022387.1105

Abstract

The present study was conducted to analyze and qualitatively study the harms of cyberspace for teenagers (first and second-secondary school girls). In this article, to collect field data, a semi-structured group interview was conducted with 58 instructors and staff of the Union of Islamic Student Associations (a group that is in contact with teenagers). The sampling method in this study is non-probability, specifically purposeful. The interviews were terminated upon reaching theoretical saturation. Problem-finding emerged as the main category, encompassing three sub-categories: negative impacts of cyberspace on teenagers, limited utilization of cyberspace capabilities, and the significance of improving media literacy.

Keywords: Cyberspace, students, teenager, Union of Student Islamic Associations

1. Assistant Professor of the Department of Social and Development Studies, member of the academic staff of the Women's Research Institute of Alzahra University, Tehran, Iran.

Email: m.moosivand@alzahra.ac.ir

 0000-0002-7041-0238

2. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Faculty of Theology, Alzahra University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Email: m.solgi@alzahra.ac.ir

 0000-0003-1972-3084

3. Master of Women's Studies, Alzahra University, Tehran, Iran.

Email: sakifaezeh7@gmail.com

 0000-0002-5927-0350

مطالعه تأثیر آسیب‌های فضای مجازی بر نوجوانان (مطالعه کیفی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه)

محبوبه موسیوند^۱، مریم سلگی^۲، فائزه ساکی^۳

دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۷، پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۱۰

Doi: 10.22034/RCC.2024.2022387.1105

چکیده

پژوهش حاضر با هدف واکاوی و مطالعه کیفی آسیب‌های فضای مجازی برای نوجوانان (دختران دانش‌آموز مقاطع متوسطه اول و دوم) انجام شده است. این مطالعه از رویکرد کیفی استفاده می‌کند و مصاحبه‌شوندگان افرادی هستند که به صورت روزانه با دختران جوان تعامل دارند. در این نوشتار به منظور گردآوری داده میدانی با ۵۸ نفر از مربیان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی (به مثابه گروهی که با نوجوانان در ارتباط‌اند) مصاحبه گروهی نیمه‌ساختاریافته شده است، همچنین اینکه روش نمونه‌گیری در این پژوهش غیر احتمالی از نوع هدفمند بوده است و فرآیند گردآوری مصاحبه هم به محض رسیدن به اشباع نظری متوقف شده است. روش تحلیل مقاله پیش رو، تحلیل موضوعی است. از میان مصاحبه‌های انجام شده، سه موضوع اصلی با عناوین «اثرات منفی فضای مجازی بر نوجوانان»، «ناتوانی در استفاده از توانمندی‌های فضای مجازی» و «اهمیت ارتقای سواد رسانه‌ای» یافت شده است.

واژگان کلیدی: اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی؛ تحلیل موضوعی؛ دانش‌آموزان؛ فضای مجازی؛ نوجوان.

۱. استادیار گروه مطالعات اجتماعی و توسعه، عضو هیات علمی پژوهشکده زنان دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.
Email: m.moosivand@alzahra.ac.ir 0000-0002-7041-0238

۲. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده الهیات، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
Email: m.solgi@alzahra.ac.ir 0000-0003-1972-3084

۳. کارشناسی ارشد مطالعات زنان، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.
Email: sakifaezeh7@gmail.com 0000-0002-5927-0350

بیان مسئله

نوجوانی مرحله‌ای از زندگی است که نوجوان طی این دوره لذت خود پیروی، استقلال‌طلبی، صمیمیت، هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی برای آینده‌اش را احساس می‌کند و به اوج تحولات جسمی، ذهنی و عاطفی می‌رسد (خرمایی و زارعی، ۱۳۹۵: ۹۰). شخص در این مرحله، کودکی را طی کرده است، وارد مرحله جدیدی از حیات خود شده است و به دنبال کشف هویت خود است (کشاورز و همکاران، ۱۳۹۷: ۱) و تحت تأثیر عوامل و گروه‌های مختلفی قرار می‌گیرد که یکی از آنها فضای مجازی است که افزایش ضریب نفوذ این ابزار در میان گروه‌های سنی مختلف (به‌ویژه نوجوانان)، این امر را نمایان می‌سازد، در همین راستا، «بر اساس آماری که سازمان فناوری اطلاعات ایران در تاریخ ۱۳۹۸/۴/۱۸ در خبرگزاری مهر ارائه کرده است، از کل جمعیت ۶ سال و بیشتر ایران (۳۶/۶ میلیون مرد و ۳۵/۷ میلیون زن) ضریب نفوذ اینترنت بدین شرح است: ۱- گروه سنی کمتر از ۱۵ سال ۵۹٪؛ ۲- گروه سنی ۱۵ - ۲۴ سال ۸۵٪؛ ۳- گروه سنی ۲۵ - ۴۹ سال ۷۳/۲٪؛ ۴- گروه سنی ۵۰ - ۷۴ سال ۳۷/۶٪؛ ۵- گروه سنی ۷۵ سال به بالا ۱۱/۸٪»

پدیدار شدن هر ابزار و رسانه‌ای در جامعه، تأثیرات مثبت و منفی را به دنبال خواهد داشت که کم‌توجهی به اهمیت آنها، می‌تواند مشکلات جدی را به همراه داشته باشد (شمسایی، ۱۳۹۸: ۴۸)؛ به بیان دیگر، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی علیرغم مزایایی مانند قابلیت چت و گفت‌وگو، وبلاگ نویسی، ایمیل، اشتراک‌گذاری متن، عکس، ویدیو و...؛ ایجاد یک پایگاه داده متشکل از کاربران که موجب شکل‌گیری اجتماعات گوناگون و برقراری ارتباط کاربرها با دوستانشان می‌شود؛ آزاد و بدون هزینه بودن؛ اشتراک‌گذاری موضوعات مورد علاقه مانند نظرات و فعالیت‌های سیاسی، مذهبی، ملی، تجاری و...؛ ترکیب‌سازی‌های نوین برای دستیابی به ارتباطات و اطلاعات مانند اتصال به موبایل؛ قابلیت اضافه کردن خصوصیات جدید بر مبنای نظرات کاربرها؛ مجاز بودن کاربرها در دسترسی و حفظ حریم شخصی؛ ایجاد اجتماعات و گروه‌های گوناگون؛ فراهم نمودن زمینه ملاقات با افراد مورد نظر کاربر (حقوق‌شناس و سلوکی، ۱۳۹۶: ۴۴ به نقل از بوید، ۲۰۰۷: ۲۲۷ - ۲۲۵) دارای تأثیرات منفی مانند کژکاری در بعد هویت و شخصیت نوجوانان و جوانان؛ اتلاف وقت جوانان و دوری

آنها از واقعیت؛ شکاف فکری و عاطفی والدین و فرزندان؛ افزایش تعاملات نامتعارف میان نوجوانان و جوانان و... است (حقوق‌شناس و سلوکی، ۱۳۹۶: ۴۹ به نقل از رحیمی، ۱۳۹۲: ۱۸۳-۱۸۷) که پرداختن به آنها امری ضروری تلقی می‌شود، به بیان دیگر گسترش مداوم شبکه‌های اجتماعی، پیامدها و آثار اجتماعی - فرهنگی آنها، مطالعه در این باره را حائز اهمیت کرده است (جعفری، ۱۳۹۵: ۱۵۹). بدیهی است که فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مزایا و منافع بی‌شماری دارند اما پرداختن به آنها نیازمند پژوهشی علی‌حده و مجزا است زیرا هدف اصلی در این پژوهش واکاوی آسیب‌های فضای مجازی برای دختران دانش‌آموز مقاطع متوسطه اول و دوم با روش کیفی و رویکردی میان‌رشته‌ای است که به منظور دستیابی به این هدف با ۵۸ نفر از مربیان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی مصاحبه گروهی نیمه‌ساختاریافته انجام شده است و دلیل انتخاب این افراد این است که گروهی که با دانش‌آموزان و نوجوانان تعامل و ارتباط قابل توجهی دارند، شناخت کافی نسبت به مسائل آنها دارند و از این رو، دیدگاه‌ها و صحبت‌های آنها حائز اهمیت است؛ افزون بر این، به دلیل اینکه اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی در حوزه فرهنگی هم فعالیت می‌کنند، گروه مناسبی جهت اخذ مصاحبه به نظر رسیده‌اند.

پیشینه پژوهش

محققان و پژوهشگران متعددی با رویکردهای روانشناسی، جامعه‌شناسی و... به تحلیل چالش‌ها و مشکلات دوره نوجوانی پرداخته‌اند که در ادامه به برخی از این مطالعات خواهیم پرداخت اما طبق بررسی‌های انجام شده، پژوهشی که به روش کیفی آسیب‌های فضای مجازی را برای دختران مقاطع متوسطه اول و دوم و با نمونه آماری متشکل از مربیان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی، مورد ارزیابی قرار داده باشد، حداقل در ایران کمیاب هستند.

در پیمایشی ملی که ۱۱۰۶۹ کودک ۹-۱۷ سال در سراسر کشور (۴۹٪ از آنها دختر بوده‌اند) در آن شرکت کرده‌اند، یافته‌ها حاکی از آن است که در رابطه با میزان دسترسی به اینترنت، ۱/۵۹٪ از افراد، زمانی که برای نخستین‌بار از اینترنت استفاده کرده‌اند، ده سال و کمتر سن داشته‌اند، ۳۱/۴٪ از افراد، ۱۱ تا ۱۵ سال سن داشته‌اند و ۲/۳٪ از افراد، بیش از

هویت و ارزش‌های خانواده اثرگذار باشد، میزان استفاده از آن موجب کاهش متوسط هویت و ارزش‌های خانواده می‌شود. همچنین خاکسار ازغندی و همکاران (۱۴۰۱)، ثابت کرده‌اند که رابطه معناداری بین آموزش سواد رسانه‌ای و کاهش اثرات منفی آن مثل قلدری و قربانی مجازی وجود دارد. در یک مطالعه در مورد اثرات جامعه‌شناختی مصرف شبکه‌های اجتماعی بر سلامت اجتماعی دختران نوجوان بیرجندی، رابطه معناداری بین این دو به اثبات رسیده است (قربانی و همکاران، ۱۴۰۱). رضا دوست و همکاران (۱۳۹۹) رابطه معناداری بین مدت‌زمان استفاده، میزان استفاده، مصرف‌گرایی و مقطع تحصیلی دختران نوجوان ماهشهری که در فضای مجازی فعالیت می‌کنند را با سبک پوشش آنان که شاخصی فردی-اجتماعی است را به اثبات رسانده‌اند. در مطالعه کیفی مشابهی توسط ایران‌مهر و همکاران (۱۳۹۷)، آنها آسیب‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی، تحصیلی، بلوغ زودرس، احتمال ابتلای به اختلالات روانی و همچنین آسیب‌های تربیتی و آموزشی استفاده بیش‌ازاندازه دختران از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی را به اثبات رسانده‌اند. در مجموع، از مطالعات و پژوهش‌هایی که به آنها اشاره شد چنین می‌توان استنباط نمود که فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی تأثیراتی در بعد هویت جنسیتی، ارزش‌های خانوادگی، ارزش‌های نسلی، سلامت اجتماعی، بروز آسیب‌های اجتماعی، مصرف‌گرایی، سبک پوشش، سلامت روان، کانون خانواده داشته است؛ آموزش سواد رسانه تأثیر خاصی بر دانش‌آموزان داشته است؛ فضای مجازی می‌تواند نقش آموزشی برای دانش‌آموزان داشته باشد؛ مسئله دسترسی کودکان به اینترنت به عنوان یک موضوع جدی، قابل بحث و بررسی است.

روش پژوهش

مطالعه فعلی پژوهش کیفی است برای کشف و درک پدیده‌ها به عمق و تمرکز بر معانی، تجارب و دیدگاه‌های افراد یا گروه‌ها. به‌عکس از پژوهش کمی که با داده‌های عددی و تحلیل آماری سروکار دارد، پژوهش کیفی شامل جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌های غیر عددی مانند مصاحبه‌ها، مشاهدات و مواد متنی است. در این مطالعه روش تحلیل موضوعی برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی به کار گرفته شده است. این موضوع شامل شناسایی

۱۵ سال سن داشته‌اند؛ در رابطه با شناسایی نوع رفتارها در اینترنت در یک ماه گذشته، ۹/۳۵٪ در یک ماه گذشته، تقریباً روزانه یا بیشتر، با دوستان و همسالانشان ارتباط اینترنتی برقرار کرده‌اند؛ در رابطه با محیط‌زیست دیجیتال، ۶/۵٪ در پیام‌رسان‌های فوری فعالیت می‌کنند، ۱/۵۲٪ از افراد در موتورهای جست‌وجو مثل گوگل فعالیت می‌کنند، ۳/۳۰٪ از افراد در سایت‌هایی که موضوعات علمی ارائه می‌دهند، فعالیت می‌کنند، ۲٪ از افراد در سایت بازی‌های اینترنتی فعالیت می‌کنند؛ در خصوص بررسی مهارت‌های دیجیتال نمونه‌ها در ابعاد مختلف، ۱/۸۳٪ به میزان زیاد یا خیلی زیاد در نصب برنامه‌ها بر روی موبایل مهارت دارند، کم‌ترین میزان مهارت نیز، مرتبط با خرید درون‌برنامه‌ای، آگاهی از اعتبار سایت‌ها و اطمینان به آن‌ها است؛ ۶/۴۹٪ از نمونه‌ها اذعان داشته‌اند که والدینشان از بسیاری از فعالیت‌های آنان در اینترنت مطلع هستند، ۸/۲٪ از نمونه‌ها اذعان داشته‌اند که والدینشان تا حدی از فعالیت‌های آن‌ها در اینترنت مطلع هستند، ۴/۱۲٪ از نمونه‌ها اذعان داشته‌اند که والدینشان از تعداد کمی از فعالیت‌های آن‌ها در اینترنت مطلع هستند، ۵/۵٪ اذعان داشته‌اند که کلاً والدینشان از کارهایی که در اینترنت انجام می‌دهند، اطلاع ندارند (دفتر طرح‌های ملی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۴۰۰). بر اساس مطالعه امیربیک و بابایی (۱۴۰۲)، ارتباط مثبتی میان بازتاب طرح‌واره‌های جنسیتی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جنسیتی در زنان و مردان وجود دارد. همچنین این مطالعه وجود ارتباط معنادار و مثبت میان جامعه‌پذیری جنسیتی در شبکه‌های اجتماعی مجازی از طریق بازنمایی از هویت جنسیتی و نقش‌های جنسیتی گروه زنان و عدم وجود ارتباط معنادار در مورد گروه مردان در این‌باره کشف کردند. در مطالعه کیفی توسط سلطان محمدی و پورسید آقایی (۱۴۰۲)، ۴ مقوله اصلی تحت عنوان «اختلال در هویت جنسیتی، کاهش اعتمادبه‌نفس، تحولات رفتاری دختران و دستیابی به موضوعات زود هنگام جنسی» را کشف کردند که به‌طورکلی حضور بیشتر از پنج ساعت در طول شبانه‌روز در شبکه‌های اجتماعی مجازی همچون اینستاگرام سبب آسیب رسیدن به هویت جنسیتی دخترهای نوجوان می‌شود.

محرربی و همکاران (۱۴۰۲) در مطالعه فراتحلیلی ثابت کرده‌اند بیش از آنکه نوع استفاده از فضای سایبر بر

تحلیل و گزارش الگوها یا موضوعات در داده‌ها می‌شود. این موضوعات ایده‌ها، موضوعات یا الگوهای معنایی بازگشت‌پذیر هستند که از داده‌ها به وجود می‌آیند و به سازمان‌دهی و تفسیر اطلاعات جمع‌آوری‌شده کمک می‌کنند. این نوشتار با هدف مطالعه کیفی آسیب‌های فضای مجازی برای نوجوانان (دختران دانش‌آموز مقاطع متوسطه اول و دوم) انجام شده است، برای دستیابی به این هدف، دیدگاه و نگرش گروهی از افراد که همگی تجربه حضور و فعالیت در اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی را دارند مورد ارزیابی قرار گرفته است. روش تحقیق در این پژوهش، کیفی و شیوه نمونه‌گیری، غیر احتمالی از نوع هدفمند بوده است. داده‌های میدانی از طریق مصاحبه گروه کانونی (نیمه‌ساختاریافته) با ۵۸ نفر از مربیان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی گردآوری شده است و فرآیند مصاحبه نیز تا زمانی که به اشباع برسد ادامه داشته است که دلیل انتخاب روش مصاحبه گروهی، افزایش سرعت انجام مصاحبه‌ها و دستیابی به افکار و نظرات افراد از اقصی نقاط کشور بوده است، افزون بر این، اپلیکیشن اسکای روم به عنوان مکان مصاحبه تعیین شده است زیرا با توجه به مسافت جغرافیایی و لزوم مصاحبه با نمونه‌های آماری در سراسر کشور، مصاحبه مجازی امکان‌پذیرتر از مصاحبه حضوری تلقی شده است. ضمناً رضایت‌مندی نمونه‌های آماری برای همکاری در مصاحبه؛ پاسخ به پرسش‌ها جهت رسیدن به تفاسیر پرمایه و غنی، فعالیت آنان در حوزه نوجوانان، فعالیت در اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی (در قالب مربی یا کادر اجرایی) شروط لازم جهت ورود به فرآیند میدانی تحقیق بوده است؛ سؤال محوری پژوهش هم عبارت است از: از نظر مربیان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی (به عنوان قشری که با نوجوانان تعامل دارند) آسیب‌های فضای مجازی برای دانش‌آموزان دختر مقاطع متوسطه اول و دوم چیست؟ افزون بر این، جهت برطرف نمودن هر نوع ابهام و افزایش اعتبار داده‌های به‌دست‌آمده، به بعضی از مصاحبه‌ها استناد شده است تنها رویکرد و جهان‌بینی اشخاصی که در خصوص مسئله پژوهش با آنها مصاحبه گروهی نیمه‌ساختاریافته انجام شده است را مطرح می‌نماییم.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که پیش‌تر به آن اشاره شد مصاحبه‌شوندگان عبارت‌اند از: ۵۸ نفر از مربیان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی که همگی تجربه فعالیت در اتحادیه انجمن‌های اسلامی را داشته‌اند که ویژگی‌های جمعیت شناختی آنها در جدول شماره ۱ آمده است. سؤال محوری پژوهش هم عبارت است از: از نظر مربیان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی (به عنوان قشری که با نوجوانان تعامل دارند) آسیب‌های فضای مجازی برای دانش‌آموز دختر مقاطع متوسطه اول و دوم چیست؟ درنهایت به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است و در مجموع یک مقوله عمده تحت عنوان مسئله‌یابی و سه مقوله فرعی تحت عنوان تأثیرات منفی فضای مجازی بر نوجوانان، عدم توانایی در استفاده از قابلیت‌های فضای مجازی و اهمیت ارتقاء سواد رسانه استخراج شده است.

یافته‌ها

پس از تحلیل داده‌ها، سه موضوع اصلی (تم) تحت عنوان تأثیرهای منفی فضای مجازی بر نوجوانان، عدم توانایی در استفاده از قابلیت‌های فضای مجازی و اهمیت ارتقاء سواد رسانه بروز پیدا کرده است.

الف. تأثیرات منفی فضای مجازی بر نوجوانان: تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های انجام شده بیانگر این موضوع است که از نظر مربیان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزی، فضای مجازی دارای ۶ تأثیر منفی بر نوجوانان است که عبارت‌اند از: ۱- تأثیر منفی بر هویت: از نظر مصاحبه‌شوندگان یکی از عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت نوجوانان، رسانه‌های جمعی، فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی است؛ این ابزارها علیرغم مزایای گوناگون، در برخی موارد تأثیرات منفی برای افراد به‌ویژه نوجوانان به همراه دارند و حتی می‌توانند موجب بروز تعارض هویتی شوند و علت آن هم کمبود دانش رسانه در میان نوجوانان و خانواده‌هایشان است؛ کد 36A در این باره می‌گوید: «الآن هم یک‌طورهایی فضای ارتباطی و رسانه و اینها، خیلی بیشتر داره بر هویت تأثیر می‌زاره.»؛ ۲- تبلیغ و عادی‌سازی نگهداری از حیوانات خانگی: نگهداری از حیوانات خانگی به‌ویژه سگ و گربه به عنوان یکی از

جدول ۱. مشخصات مشارکت کنندگان

کد	استان	سن	تحصیلات	سوابق
A1	آذربایجان شرقی	۲۸	سطح ۳ حوزه	۸ سال در مدارس به عنوان مبلغ/۳ ماه سابقه فعالیت در اتحادیه
A2	گیلان	۳۶	طلبه سطح دو	مبلغ/۱۰ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A3	اردبیل	۳۰	کارشناسی ارشد	۵ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A4	هرمزگان	۲۵	کارشناسی کامپیوتر	دانشجو/۵ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/مدیر مرکز استان هرمزگان
A5	گیلان	۲۴	کارشناسی روانشناسی	۶ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A6	اردبیل	۳۲	لیسانس/اشتغال به تحصیل سطح ۳ حوزه	۱ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A7	کرمان	۲۰	کارشناسی روانشناسی	سطح دو حوزه/۶ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A8	لرستان	۲۷	کاردانی/سطح یک حوزه	۶ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A9	کرمان	۲۶	کارشناسی مهندسی تولیدات گیاهی	معاونت خواهران اتحادیه انجمن های اسلامی دانش آموزان استان کرمان
A10	همدان	۲۲	کارشناسی	۲ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A11	آذربایجان غربی	۳۶	کارشناسی ارشد	سطح سه حوزه/۳ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A12	خوزستان	۵۱	کارشناسی امور تربیتی	شاغل در آموزش و پرورش-۲۷ سال فعالیت پرورشی
A13	خراسان شمالی	۳۲	کارشناسی	۲ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A14	خراسان جنوبی	۴۳	کارشناسی	۶ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A15	خوزستان	۴۱	طلبه سطح دو/کارشناسی روانشناسی اسلامی	۷ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/معاونت خواهران استان خوزستان
A16	خوزستان	۴۵	کارشناسی ارشد تفسیر و علوم قرآنی	دبیر دین و زندگی/۱۷ سال فعالیت در آموزش و پرورش/۲ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A17	خوزستان	۳۰	سطح سه کلام و فلسفه	مسئول بانوان سازمان تبلیغاتی امیدیه/۲ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A18	خراسان جنوبی	۳۱	کارشناسی	۳ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/۱ سال مدیر مرکز استان
A19	خراسان جنوبی	-	دانشجوی کارشناسی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A20	خراسان جنوبی	-	دانشجوی کارشناسی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A21	لرستان	۲۵	طلبه سطح دو حوزه	۳ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/۶ ماه سرپرست معاون خواهر استان لرستان
A22	لرستان	۲۷	سطح دو حوزه	۳ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A23	لرستان	۲۸	سطح دو حوزه	۶ ماه سابقه فعالیت در اتحادیه/معاون خواهر استان لرستان
A24	هرمزگان	۳۳	کارشناسی مهندسی منابع طبیعی	۷ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/معاون خواهر استان هرمزگان
A25	کرمان	۳۶	کارشناسی ارشد	۹ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A26	همدان	۲۴	کارشناسی	۱ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A27	همدان	۳۷	کارشناسی ارشد	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A28	همدان	۳۳	کارشناسی ارشد زیست شناسی	۹ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/معاون خواهر استان همدان
A29	همدان	۳۴	کارشناسی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A30	قزوین	۳۶	کارشناسی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A31	قزوین	۲۸	کارشناسی مهندسی شهرسازی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/۲ سال مدیر مرکز استان قزوین
A32	زنجان	۳۷	کارشناسی ارشد زبان انگلیسی	۲ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/۶ ماه معاون خواهر استان زنجان
A33	تهران	۴۰	کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی	۱ سال معاون خواهر شهرستان های تهران

ادامه جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان

کد	استان	سن	تحصیلات	سوابق
A 34	تهران	۴۰	کارشناسی حسابداری	۱ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 35	فارس	۳۸	کارشناسی ارشد	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه- مدرس دانشگاه
A 36	فارس	۲۶	کارشناسی	۲ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ ۲ سال مدیر مرکز استان فارس
A 37	فارس	۴۰	کارشناسی ارشد فیزیک هسته‌ای	۲ سال معاون خواهر استان فارس
A 38	فارس	۴۲	کارشناسی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 39	البرز	۳۵	کارشناسی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ ۱ سال مدیر مرکز استان البرز
A 40	البرز	۳۷	طلبه سطح دو حوزه	۱ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 41	سیستان و بلوچستان	۳۹	دانشجوی کارشناسی ارشد	سطح دو حوزه/ استاد حوزه و مبلغ/ ۲ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 42	خراسان شمالی	۳۶	کارشناسی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 43	بوشهر	۳۲	دانشجوی ارشد تاریخ	۲ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 44	کردستان	۳۲	کارشناسی ارشد	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ مدیر مرکز استان کردستان
A 45	استان مرکزی	۳۳	کارشناسی نرم‌افزار و کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و تربیت	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ ۱ سال معاون خواهر استان مرکزی
A 46	گلستان	۲۰	دانشجوی کارشناسی شیمی	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 47	گلستان	۲۰	دانشجوی کارشناسی طراحی پارچه و لباس	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 48	گیلان	۳۲	کارشناسی علوم قرآن و حدیث	۱۰ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ مدیر مرکز استان گیلان
A 49	بوشهر	۳۷	کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث	۵ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ معاون خواهر استان بوشهر
A 50	گیلان	۲۰	طلبه سطح دو حوزه	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 51	کرمان	۲۸	کارشناسی ارشد	۴ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 52	البرز	۱۹	پایه دوازدهم	۳ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 53	قم	۴۳	کارشناسی مدیریت خانواده	۱۸ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ معاون خواهر اسبق استان قم
A 54	قم	۳۵	کارشناسی ادبیات فارسی	۱۰ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 55	قم	۲۷	کارشناسی حسابداری	۸ سال سابقه فعالیت در اتحادیه
A 56	آذربایجان غربی	۳۶	کارشناسی	۱ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ معاون خواهر استان آذربایجان غربی
A 57	آذربایجان غربی	۲۶	کارشناسی ارشد فلسفه و کلام	۱ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ مأمور آموزش پرورش در اتحادیه
A 58	کردستان	۲۹	کارشناسی صنایع غذایی	۵ سال سابقه فعالیت در اتحادیه/ سرپرست معاون خواهر استان کردستان

۳- افزایش میل به هنجارشکنی: از نظر مصاحبه‌شوندگان نوجوانان که دارای انرژی و هیجانات گسترده هستند، بعضاً به منظور رها کردن هیجانات خود و کسب شهرت در فضای مجازی، به هنجارشکنی و انجام رفتارهای غیر متعارف از طریق فضای مجازی مبادرت می‌ورزند که این موضوع را می‌توان در تضاد با مؤلفه‌های قدرت نرم ایرانی-اسلامی که اهمیت خاصی برای اخلاق‌مداری قائل است قلمداد کرد؛ کد 23A در این باره می‌گوید: «در فضای مجازی یک سری هنجارشکنی‌ها انجام میدن مثل سیگار کشیدن پیش والدین و ضبط کردن عکس‌العمل اونها، به مادر گفتن بارداره و ضبط

چالش‌های سبک زندگی ایرانی-اسلامی تلقی می‌شود که در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به صورت ویژه تبلیغ و عادی‌سازی می‌شود که این موضوع را می‌توان ناشی از افزایش جذابیت قدرت نرم یک فرهنگ به وسیله فضای مجازی برای نوجوانان قلمداد کرد؛ کد 38A در این باره می‌گوید: «یک چیزی که مثلاً الان خیلی مد شده در فضای مجازی، سگ داشتن هست! الان سگ داشتن افتخار هست برای بچه‌ها، حالا بین بچه‌های اتحادیه کم اتفاق می‌افته ولی گاهی می‌بینم که برای بعضی‌هاشون یک چیز عادی هست یعنی عادی شده که خانواده مذهبی هم حتی سگ نگه داره.»؛

زندگی می‌کنه، همه چیز رنگه، زندگی رو خیلی قشنگ نشون میدن، هر روز شاد هستن، بلاگرهایی که این مدلی هستن، غذاهای مختلف میزارن، رنگ و روی زندگیشون همیشه خوشرنگه، رنگ‌های شاداب استفاده می‌کنن.»؛ کد 38A در این باره می‌گوید: «بلاگر از زندگی لاکچریش فیلم و عکس میزاره، از عقد و عروسش فیلم و عکس میزاره، خب طبیعتاً دانش آموز هم دلش می‌خواد اون‌طوری باشه»؛ کد 12A در این باره می‌گوید: «الگوهای دختران نوجوان در فضای مجازی، بازیگران، گروه‌های مدلینگ و بعضاً بلاگرها هستن.»؛ کد 21A در این باره می‌گوید: «گاهی اوقات مشاهده میشه که دختران ما حتی در ساده‌ترین چیزها هم پیرو این افراد مجازی هستن.»؛ کد 35A در این باره می‌گوید: «پیج‌های آرایشی رو زیاد پیگیری می‌کنن مثل بلاگرها و مدل‌های خودآرایی که چطور می‌تونن خودت رو زیباتر کنن.»؛ کد 15A در این باره می‌گوید: «موضوعاتی مثل کلیپ‌های آموزش آرایش و مو یا چیزهایی که بتونه اونها رو خیلی زیبا نشان بده رو دنبال می‌کنن.»؛ کد 7A در این باره می‌گوید: «الگوهاشون بازیگرها و خواننده‌ها هستن، یعنی نوجوون‌های ما خیلی متأثر از خواننده‌ها و بازیگرها هستن بعضی‌ها هستن که جونشون رو هم میدن برای خواننده‌ها و بازیگرها، حتی بازیگرهای خارجی، مثلاً بازیگرهای سریال‌های کره‌ای خیلی بین نوجوون‌ها طرفدار دارن، خیلی؛ چند تا از گروه‌های موسیقی کشور کره رو خیلی از نوجوون‌ها و جوون‌ها دنبال می‌کنن و حتی ممکن هست معنا و مفهوم اون رو هم نفهمن، حتی ممکن هست اینقدر علاقه داشته باشن که بخوان به اونجا برن، حتی بعضی‌ها انقدر به بازیگران کره‌ای و اینها علاقه دارن که مدل غذاهاشون، حرف زندشون رو دوست دارن برن تجربه کنن و یاد بگیرن.»؛ کد 5- اتلاف وقت در فضای مجازی: تحلیل مصاحبه‌های انجام شده بیانگر این مسئله است که دانش‌آموزان بخشی از اوقات خود را در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی سپری می‌کنند اما استفاده هدفمند و کاربردی از این ابزار نمی‌کنند و بعضاً به اتلاف وقت در این فضا می‌پذیرند؛ کد 27A در این باره می‌گوید: «در این سن، بیشترین وقت خودشان را در فضای مجازی به هدر می‌دهند؛ یعنی واقعاً هدفمند هم در فضای مجازی حضور ندارند، نظمی ندارد که من مثلاً چند دقیقه دارم در اینستاگرام با این هدف می‌چرخم.»؛ کد 6- تأثیر منفی بر وجوه

عکس‌العمل مادر و...»؛ کد 4- تأثیر منفی بر سبک زندگی: نمود تأثیر منفی فضای مجازی بر سبک زندگی را می‌توان در الگوبرداری (در ابعاد و اندازه‌های گوناگون) بعضی دختران از چهره‌های مشهور مجازی (مانند سلبریتی‌ها، بلاگرها، اینفلوئنسرها، بازیگران و خوانندگان ایرانی و خارجی به‌ویژه کره‌ای، که بعضاً سبک زندگی و شرایط ایده آلی که به اشتراک می‌گذارند کاذب و غیر واقعی است)، مشاهده کرد که باعث افزایش میل به مدگرایی، تجمل‌گرایی و توجه بیش‌ازاندازه به ظاهر و خودآرایی در بعضی دختران شده است زیرا خیلی از محتواهایی که در فضای مجازی توسط دختران مشاهده می‌شود مربوط به همین موضوعات است و این افراد میان نوجوانان طرفداران متعددی دارند، از این‌رو بدیهی است که از آنها تأثیر بپذیرند؛ در راستای نظریه قدرت نرم و مؤلفه‌هایی که در سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان برای قدرت نرم تبیین شده است می‌توان چنین استنباط نمود که نوجوانان چندان از فضای مجازی (به عنوان ابزاری که توانایی انتقال مبانی فرهنگی و ارزشی را دارد) برای انتقال شاخصه‌های فرهنگی قدرت نرم ایرانی- اسلامی استفاده نمی‌کنند و حتی در بعد سبک زندگی تحت تأثیر محتواهای تولید شده در این ابزار قرار می‌گیرند و از فعالان این حوزه همچون سلبریتی‌ها، بلاگرها، اینفلوئنسرها الگوبرداری می‌کنند؛ کد 57A در این باره می‌گوید: «الآن فضای مجازی و سلبریتی‌هایی که ما داریم روی بچه‌ها خیلی بیشتر دارن تأثیر میزارن و چون بچه‌ها از اینها الگو می‌گیرن باعث می‌شه که روی افکارشون هم تأثیر داشته باشه.»؛ کد 10A در این باره می‌گوید: «دخترها الگوهایی که دارن و متأسفانه جدیداً خیلی باب شده این بلاگرهای اینستاگرامی هستن که مداوم از اون‌ها حرف می‌زنن؛ یک دخترهایی هستن که سعی دارن از زندگی همین بلاگرهای لایف استایل یا هر بلاگر دیگه‌ای تقلید کنن و زندگی‌ای شبیه به زندگی اون‌ها داشته باشن، روی‌پاداز، زیاده‌خواه، مادی‌گرا، مدگرا.»؛ کد 55A در این باره می‌گوید: «متأسفانه دانش‌آموز در فضای مجازی با زندگی واقعی دیگران مواجه نمی‌شه که، با ظاهری مواجه می‌شه که مثل سرابه، ظاهر غیر واقعی بعضی از افراد در فضای مجازی اینها رو جذب می‌کنه که شیوه زندگیشون رو بر اساس زندگی اونها تنظیم کنن.»؛ کد 34A در این باره می‌گوید: «مثلاً یکی از بلاگرها بود که خیلی قشنگ زندگیش رو، لاکچری درست می‌کرد، با مادرش

شخصیتی: تحلیل مصاحبه‌های انجام شده بیانگر این مسئله است که یکی از عواملی که ابعاد شخصیتی دختران را تحت تأثیر قرار داده است، تصویرسازی نامناسب فضای مجازی از زن ایدئال است بدین معنا که الگویی که از زن ایدئال در فضای مجازی ارائه می‌شود بعضاً در تضاد با وضعیت اقتصادی خانواده، مبانی ارزشی، عرفی، فرهنگی و... است برای مثال مصرف‌گرایی و استفاده از سبک پوشش خاص که نمایانگر یک زن به‌روز و ایدئال در جامعه است، به صورت مداوم در فضای مجازی تبلیغ می‌شود؛ کد 14A در این باره می‌گوید: «زن ایدئال، زنی هست که تحصیلات عالی دارد و با مُد پیش میره و به‌روز هست چه به لحاظ ظاهری و چه امکانات زندگی و در جامعه موفق هست، اینستاگرام فالوورهای زیادی دارد و مدام استوری لاکچری می‌داده.»؛ 7- نهادینه شدن نگاه ابزاری به خود: فضای مجازی بستری را فراهم کرده است که افراد مهارت‌ها و توانایی‌های خود را به نحو گسترده‌ای به کاربران دیگر، عرضه نمایند اما بعضی از دختران تمایل افراطی به دیده شدن و جلب توجه از هر طریقی دارند که انتشار تصاویر و ویدئوهای غیر متعارف مصداق نگاه ابزاری بعضی از دختران به جنسیت‌شان است. 8- نهادینه شدن نگاه مادی‌گرایانه به بدن خود با هدف کسب درآمد: تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های انجام شده بیانگر این موضوع است که بعضی از دختران برای دستیابی به شرایط ایده‌آل اقتصادی تمایل دارند از بعضی روش‌ها برای کسب درآمد از طریق فضای مجازی استفاده کنند که نمود آن را می‌توان در نگاه مادی‌گرایانه بعضی دختران به بدن خود قلمداد کرد. کد 38A در این باره می‌گوید: «تصمیم می‌گیرم برن بلاگر شن یا هر کار دیگه‌ای برای این که بگن من دیده شدم و حالا میتونم پول در بیارم، من از اندامم، از موهام، از لبم، دماغم و از چشمم می‌تونم پول در بیاورم! اونها می‌گن که حالا که پدر من سی سال کار کرده نتونسته برام اون زندگی که می‌خوام درست کنه، من الان میتونم خیلی راحت با خودنمایی کردن یک زندگی لاکچری برای خودم داشته باشم توی اینستاگرام یا یوتیوب یا هر جای دیگه.»

ب. عدم توانایی در استفاده از قابلیت‌های فضای مجازی: تحلیل مصاحبه‌ها بیانگر این مسئله است دختران نوجوان اکثراً در قالب مصرف‌کننده در فضای مجازی حضور می‌یابند تا تولیدکننده، که این موضوع را می‌توان به عنوان یک چالش

جدی محسوب کرد زیرا دیگر فرهنگ‌ها از فضای مجازی به عنوان ابزاری جهت افزایش قدرت نرم خود در بعد انتقال مبانی فرهنگی و ارزشی استفاده می‌کنند در حالی که خلأ تولید محتوای فرهنگی در راستای افزایش قدرت نرم ایرانی - اسلامی توسط نوجوانان احساس می‌شود. کد 23A در این باره می‌گوید: «به نظرم بیشتر مصرف‌کننده هستن، یک دختر نوجوون که هنوز هویتش رو نمی‌دونه، هدفش رو نمی‌دونه، چطور می‌خواد تولیدکننده باشه مگر اینکه مثلاً خودش بخواد کلیپ و دابسمش تولیدکنه.»؛ کد 27A در این باره می‌گوید: «خیلی کم تولیدکننده هستن بچه‌ها، بیشتر بازنشرکننده هستن و ۹۹٪ مصرف‌کننده هستن.»؛ کد 31A در این باره می‌گوید: «دختران نوجوون، بیشتر توی این فضا مصرف‌کننده هستن تا تولیدکننده، حتی ما توی بحث چالش‌ها هم اگر بخوایم عنوان کنیم تولیدکننده هستن اینطور نیست چون اونها انجام دهنده اون چالشی هستن که به نفر دیگه براش فکر کرده.»؛ کد 7A در این باره می‌گوید: «تولیدکننده نیستن، بیشتر دارن مصرف می‌کنن از بلاگرها، از خواننده‌ها، از بازیگرها، از تمام این کلیپ‌های اینستاگرام.»

ج. اهمیت ارتقاء سواد رسانه: تاریخچه پیدایش مقوله سواد رسانه به سال ۱۹۶۵ میلادی برمی‌گردد؛ اولین بار مارشال مک لوهان در کتاب خود تحت عنوان «درک رسانه‌ای گسترش ابعاد وجود انسان» این اصطلاح را به کار برد، وی ابراز نمود که هنگامی که دهکده جهانی محقق شود لازم است که افراد به سواد جدیدی تحت عنوان سواد رسانه‌ای دست پیدا کنند (نعمتی فر و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۶ به نقل از داری، ۱۳۹۰: ۳۹۹). در خصوص سواد رسانه‌ای تعاریف متعددی ارائه شده است، برای مثال صاحب‌نظران علم ارتباطات، آن را مقوله‌ای تعریف می‌کنند که در قالب پنج پرسش مطرح می‌شود که این پرسش‌ها عبارت‌اند از: پیام‌های رسانه‌ای را چه کسی ایجاد می‌کند؟ کدام یک از روش‌های رسانه‌ها جهت جلب توجه مخاطب به کار گرفته شده است؟ چگونه افراد از پیام‌های یکسان، تفاسیر گوناگونی دارند؟ مبانی ارزشی و سبک‌های زندگی که در رسانه‌ها معرفی می‌شود، چیست؟ اهداف پدیدآورندگان پیام‌ها چیست؟ (نعمتی فر و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۷-۱۴۶ به نقل از تاجریان، ۱۳۹۳: ۱۲۷). تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها بیانگر این موضوع است که مسئله سواد رسانه و چالش‌هایی که به دلیل عدم آگاهی نوجوانان و خانواده‌هایشان از

نتایج بعضی از آنها با پژوهش حاضر هم‌راستا است مانند پژوهش سلطان محمدی و پورسید آقایی (۱۴۰۲) که به تأثیر شبکه‌های اجتماعی به‌ویژه اینستاگرام در ایجاد آسیب به هویت جنسیتی نوجوان دختر اشاره دارد. در راستای نظریه قدرت نرم، یافته‌های به‌دست‌آمده و ماهیت آسیب‌شناسانه پژوهش می‌توان گفت که: ۱- علیرغم ظرفیت‌های فرهنگی قابل توجه در کشور، نوجوانان چندان به تولید محتوای مجازی متناسب با مبانی فرهنگی قدرت نرم اسلامی- ایرانی که منجر به افزایش قدرت نرم می‌شود، نمی‌پردازند این در حالی است که برای ابعاد گوناگون قدرت نرم دینی و ملی، شاخص‌ها و مؤلفه‌هایی تعیین شده است. ۲- اثرپذیری حداکثری و اثرگذاری حداقلی در فضای مجازی جزء چالش‌های اساسی در این حوزه است که مصادیق آن را می‌توان در اثرپذیری هویت، شخصیت و سبک زندگی از فضای مجازی، الگوبرداری از چهره‌های مشهور مجازی (سلبریتی‌ها، بلاگرها، اینفلوئنسرها)، میل به مدگرایی، تجمل‌گرایی و توجه بیش‌ازاندازه به ظاهر و خودآرایی، میل به هنجارشکنی، نگاه ابزاری و مادی‌گرایانه به بدن خود مشاهده نمود. ۳- مسئله فقدان سواد رسانه به عنوان یکی از دلایل اصلی آسیب‌پذیری در برابر محتوای تولید شده در فضای مجازی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی به شمار می‌رود. در مجموع با توجه به افزایش تدریجی تعداد فعالان و کاربران فضای مجازی، تأثیرات منفی که این ابزار در حوزه‌های مختلف برجای گذاشته است و نیز جایگاه خاص و ویژه دانش‌آموزان به عنوان سرمایه انسانی در توسعه، تعالی و افزایش قدرت نرم کشور، لازم است مسائلی که موجب ایجاد چالش‌ها برای این بخش از جامعه می‌شود به‌دقت مورد واکاوی و ارزیابی قرار گیرد.

آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی و ... فضای مجازی ایجاد شده است، زمینه آسیب‌پذیری نوجوانان از این ابزار را فراهم کرده است که به منظور پیشگیری و تداوی این آسیب‌ها لازم است اقدامات مناسبی صورت گیرد. کد 45A در این باره می‌گوید: «بحث رسانه که خیلی پررنگ شده، خانواده‌های ما چون از آگاهی کاملی برخوردار نیستن و بحث سواد رسانه هم چون در مدارسمون تدریس نشده بود، یک باره بچه‌ها وارد یک فضا با تهاجمات زیاد شدن که هیچ آگاهی از اون نداشتن.» در مجموع افزایش سواد رسانه در جامعه، به‌ویژه برای والدین، با هدف آگاه‌سازی فرزندان در استفاده از فضای مجازی، برای سیاست، فرهنگ و امنیت ملی کشور، یک ضرورت قلمداد می‌شود (نصیری، ۱۳۹۹: ۱۴۹).

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف واکاوی و مطالعه کیفی آسیب‌های فضای مجازی برای نوجوانان (دختران دانش‌آموز مقاطع متوسطه اول و دوم) از دیدگاه مریبان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی با رویکردی کیفی انجام شده است. به منظور دستیابی به این هدف، با ۵۸ نفر از مریبان و کادر اتحادیه انجمن‌های اسلامی سراسر کشور مصاحبه گروهی نیمه‌ساختاریافته شده است و فرآیند انجام مصاحبه به‌محض رسیدن به اشباع داده متوقف شده است. یافته‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها عبارت‌اند از: یک مقوله عمده تحت عنوان مسئله‌یابی و سه مقوله فرعی تحت عنوان تأثیرات منفی فضای مجازی بر نوجوانان، عدم توانایی در استفاده از قابلیت‌های فضای مجازی و اهمیت ارتقاء سواد رسانه. در مطالعاتی در بخش پیشینه پژوهش به آنها اشاره شد، به بعضی از چالش‌های فضای مجازی پرداخته شد که

منابع

- امیربیک، مرضیه؛ بابایی، محمود (۱۴۰۲)، تحلیلی بر رابطه هویت جنسیتی جوانان با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، *مطالعات راهبردی ارتباطات*، ۳ (۷)، ۷-۱۸.
- ایران‌مهر، مسلم؛ شفیق‌آبادی، عبدالله؛ نعیمی، ابراهیم (۱۳۹۷)، بررسی کیفی آسیب‌شناسی شبکه‌های اجتماعی مجازی بر سلامت روان دانش‌آموزان (از دیدگاه مشاوران مدارس)، *فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۹ (۳۳)، ۴۳-۴۸.
- جعفری پناه، مهدی؛ میراحمدی، منصور (۱۳۹۱)، مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران با رویکرد اسلامی، *معرفت سیاسی*، ۴ (۲)، ۱۰۵-۱۲۲.
- جعفری نژاد، مسعود؛ مکی‌نژاد اصفهانی، محمدرضا؛ افشار، محمدمهدی (۱۳۹۱)، نقش فضای مجازی در قدرت نرم، *دانش سیاسی و بین‌المللی*، ۱ (۴)، ۳۱-۴۸.

- جعفری، علی (۱۳۹۵)، آسیب‌های ناشی از عضویت و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی در میان نوجوانان و جوانان شهر اردبیل، *پژوهش‌های ارتباطی*، ۲۳ (۸۷)، ۱۵۹-۱۸۰. حق‌شناس، مریم؛ سلوکی، فاطمه (۱۳۹۶)، شبکه‌های اجتماعی، مزایا و بروز آسیب‌های آن در جوانان ایران، *مدیریت رسانه*، ۵ (۳۷)، ۴۱-۵۳.
- حیدری، منصور؛ قربی، سید محمد جواد (۱۳۹۵)، مولفه‌های قدرت نرم ایران در سند مولفه‌های هویت ملی ایرانیان (مطالعه ارزش‌های فرهنگی)، *مطالعات قدرت نرم*، ۶ (۱۵)، ۴۶-۶۴.
- خاکسار ازغندی، عبدالله؛ پاکدامن، مجید؛ کارشکی، حسین (۱۴۰۱)، تدوین و تعیین اثربخشی بسته آموزش سواد رسانه‌ای به نوجوانان ایرانی، *روانشناسی نظامی*، ۱۳ (۵۰)، ۱۶۷-۱۸۴.
- خرمایی، فرهاد؛ زارعی منوجان، نسیم (۱۳۹۵)، روابط بین دختران و پسران از دیدگاه دختران نوجوان: یک پژوهش کیفی، *دوفصلنامه مشاوره کاربردی*، ۲ (۶)، ۸۹-۱۰۶.
- رضادوست، کریم؛ هاشمی، سید اسماعیل؛ شیرازی، زهرا (۱۳۹۹)، رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و مصرف‌گرایی با سبک پوشش دانش‌آموزان (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان ماهشهر)، *دوفصلنامه جامعه‌شناسی ورزش*، ۶ (۱۵)، ۷۹-۱۲۲.
- سلطان‌محمدی، عطیه؛ پورسید آقایی، زهراسادات (۱۴۰۲)، آسیب‌شناسی پدیدارشناسانه هویت جنسیتی دختران نوجوان در فضای مجازی، *فرهنگ مشاوره و روان درمانی*، ۱۴ (۵۴)، ۶۱-۸۴.
- شمسایی، مجید (۱۳۹۸)، شبکه‌های اجتماعی مجازی و نوجوانان، *فصلنامه روانشناسی و علوم رفتاری ایران*، ۵ (۱۷)، ۴۸-۵۳.
- عنبری، علی؛ حسین‌زاده، علی حسین؛ حقیقتیان، منصور (۱۳۹۸)، تحلیل جامعه‌شناختی تأثیر میزان استفاده از فضای مجازی بر احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه: شهر ایلام)، *مطالعات امنیت اجتماعی*، شماره ۵۷، ۲۷۵-۳۱۱.
- قربانی، علیرضا؛ شهاب‌الملک فرد، جعفر؛ محمودی، نفیسه (۱۴۰۱)، تحلیل جامعه‌شناختی اثرات مصرف شبکه‌های اجتماعی بر سلامت اجتماعی (مورد مطالعه: دختران دانش‌آموز پایه دهم شهر بیرجند)، *رهپویه ارتباطات و فرهنگ*، ۱ (۴)، ۷-۱۹.
- کشاورز، مصطفی؛ میرزایی، سروناز؛ محمد جانی، اسمعیل (۱۳۹۷)، بلوغ و بحران هویت در دوران نوجوانی و نقش آن در دوست‌یابی، *اولین همایش ملی هویت کودکان ایران اسلامی در دوره پیش‌دبستانی*.
- محرابی، زهرا؛ هاشمیان‌فر، سید علی؛ حجازی، سید ناصر (۱۴۰۲)، فراتحلیل تأثیر میزان و نوع استفاده از فضای مجازی بر هویت و ارزش‌های خانواده، *پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی*، ۱۳ (۵۱)، ۴۷-۶۰.
- مهرنیا، حسینعلی (۱۳۹۹)، قدرت نرم و کارکرد سازمان ملل متحد در سیاست خارجی آمریکا پس از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، *مطالعات قدرت نرم*، ۱۰ (۱)، ۳۸۹-۴۰۹.
- نصیری، بهاره (۱۳۹۹)، تبیین جامعه‌شناختی والدگری رسانه‌ای فضای سایبری (مورد مطالعه: والدین تهرانی)، *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۱۱ (۱)، ۱۴۹-۱۷۰.
- نعمتی‌فر، نصرت‌اله؛ خجسته باقرزاده، حسن؛ کاظمی، هاجر (۱۳۹۷)، مطالعه سطح سواد رسانه‌ای کاربران رسانه‌های اجتماعی (مطالعه موردی شبکه اجتماعی تلگرام)، *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۴ (۱۶)، ۱۴۳-۱۷۵.
- نعمتی‌فر، نصرت‌اله؛ صفورایی پاریزی، محمدمهدی (۱۳۹۸)، بررسی تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر حجاب و پوشش کاربران با تأکید بر ابعاد دینداری (مورد مطالعه: کاربران زن شبکه اجتماعی اینستاگرام)، *دین و ارتباطات*، ۲۶ (۱)، ۳۳۵-۳۶۲.

منابع اینترنتی

سایت پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، پیمایش ملی اینترنت و کودکان در ایران منتشر شد، بازیابی شده در <https://www.ricac.ac.ir/news/4027>

خبرگزاری مهر (۱۳۹۸)، سن و جنسیت کاربران فناوری اطلاعات در ایران، <https://www.mehrnews.com/news/4661388>